

**Foredrag i Oslo Militære Samfund
mandag 6. mars 2006
ved
Generalmajor Stein E Nodeland
Generalinspektør for Luftforsvaret**

Foto: Stig Morten Karlsen, Oslo Militære Samfund

Nye kampfly – behov og muligheter

1 Innledning

Formann, mine damer og herrer. La meg få takke for invitasjonen til å komme hit til Oslo Militære Samfund for å snakke om nye kampfly. Med tanke på prosjektets størrelse og viktighet var det heller ikke vanskelig å takke ja til en slik invitasjon.

Når det gjelder viktigheten så viser jeg til det forsvarssjefen sa i sitt foredrag i oms før jul: "anskaffelsen av et nytt jagerfly er forsvarets i særklasse viktigste oppgave på investeringssiden i årene fremover".

Anskaffelsen av nye kampfly handler om det norske forsvarets evne til å løse nasjonale og internasjonale oppgaver med relevante innsatsmidler i fremtiden. Behovet for nye kampfly knyttes til ambisjonene om innsatsforsvarets evne til å fremstå som et troverdig sikkerhetspolitisk instrument – enten dette fører oss til våre nærområder, til Afghanistan - eller for den saks skyld til Afrika.

Jeg hevder altså at behovet for nye kampfly følger naturlig av sammenhengen mellom etablerte sikkerhetspolitiske mål og fagmilitære vurderinger. Samtidig handler kampflyspørsmålet om så mye mer enn fagmilitære vurderinger. Derfor trenger vi en bred og åpen tilnærming.

Konklusjoner om valg av type fly, og hvor mange, må ikke komme først i prosessen. Dette vil i så fall legge bindinger på – og skade en prosess som med sin størrelse og viktighet berører både industri, næringsinteresser og samfunnets økonomiske prioriteringer i fremtiden. En anskaffelse av nye kampfly berører så vidt mange samfunnsinteresser at jeg vil oppmuntre til et felles løft for å få til et best mulig resultat for alle parter.

Forsvaret vil gjøre en så grundig prosess som mulig, nettopp for å få frem argumenter for behov - og deretter fremme anbefalinger på et solid vitenskapelig og fagmilitært grunnlag. Derfor er også ffi en viktig deltager i prosessen.

I foredraget vil jeg innledningsvis beskrive noen utviklingstrekk når det gjelder bruk av kampfly både nasjonalt og internasjonalt. Jeg vil så komme inn på Norges behov for kampfly. Jeg vil ta for meg noen av de mulighetene nye kampfly kan gi. Så vil jeg gå nærmere inn på den prosessen som er i gang og avslutte med noen betraktninger om industrimessige forhold.

2 Luftforsvaret i endring

Hensikten med å vise det bildet dere ser nå er å illustrere den betydelig endring som har skjedd med kampflyvåpenet siden vi deltok med F16 i operasjon Allied Force over tidligere Jugoslavia i 1999 – til vi deltok med F-16 over Afghanistan i 2002.

For dem som deltok under Allied Force oppleves det nok som noe urettferdig at vi stadig trekker fram den konflikten på den måten vi gjør, og jeg vil gjerne understreke at de som deltok gjorde dette på en utmerket måte. Samtidig ble det ganske raskt klart at Norge manglet etterspurte kapasiteter. Vi hadde ikke full nattkapasitet og var begrenset til en luft-til-luft rolle.

Sikkerhetspolitikk, teknologi og derav følgende konseptutvikling hadde endret seg raskere enn det vi klarte å følge med på, og det norske kampflyvåpenet var ikke relevant nok under denne operasjonen.

Heldigvis var det en endring i gang og i 2002 hadde flyene gjennomgått en midtlivsoppdatering, flygerne var trent i nye roller, dag og natt, og nye våpen var anskaffet. Samtidig må vi erkjenne at det var i siste liten. Målbelysningspodder måtte lånes og flygerne dro av gårde med minimalt med trening på det nye utstyret.

I dag er vi der vi skal være. Utstyret er topp moderne, og flygere og teknikere holdet det nivået som skal til for at vi skal løse de meste kompliserte oppdragene i sammen med våre allierte. Dette har vi vist gjennom operasjoner og øvelser. Jeg vil også fremheve den positive utviklingen som har funnet sted i forhold til de andre forsvarsgrenene. Resultatene av dette kan vi blant annet se i Afghanistan i dag.

Den langsiktige utfordringen for kampflyvåpenet blir derfor å klare å opprettholde denne evnen. Det betyr stadige forbedringer, både når det gjelder utstyr, konseptutvikling og trening/øving. Vi vet nå hva det vil si å tilhøre toppdivisjonen og vi må etter min mening gjøre det vi kan for å bli der. Med et så lite kampflyvåpen som vårt er det intet alternativ til kvalitet. For å si det veldig enkelt; det deles ikke ut sølvmedaljer i en luftkamp, ei heller i en presisjonslevering mot et bakkemål.

Vi må derfor fortsette oppdateringen av F16, mens det på lengre sikt er avgjørende at vi anskaffer tidsmessige nye kampfly.

3 Bruk av kampfly etter den kalde krigen

Som et lite bakteppe for en vurdering av de sikkerhetspolitiske utfordringer og derav behov for kampfly, vil jeg gå litt tilbake i tiden og se på hvordan konfliktene, og med det bruken av kampfly, har endret seg.

Ser vi på Irak og Desert Storm i 91 så var det luftkampanjen som var dominerende. Luftkampanjen var i stor grad basert på oberst John Wardens teorier om å betrakte fienden som et system og fordelene ved parallell krigføring. Ny teknologi med presisjonsvåpen og fly med lavsignatur gjorde at man allerede den første natten kunne angripe viktige mål i hele operasjonsområdet.

Fra tidlig på 90-tallet husker vi konfliktene på Balkan hvor FN og NATO benyttet luftmakt for å stabilisere situasjonen. I de første fasene ble kampfly brukt som avskrekkingsmiddel ved at man truet med bruk. Vi så de første eksemplene på "show of force". Deretter de første forsøk på gradvis bruk av makt. Uklare mandater, sviktende kommando og kontroll og utilstrekkelige engasjementsregler gjorde bruken lite effektiv.

Effektiv bruk av kampfly så vi ikke før i 95 da det ble gjennomført en massiv luftkampanje mot utvalgte mål for å tvinge partene, først og fremst bosniaserberne, til forhandlingsbordet. Dette virket, sannsynligvis fordi det samtidig var en utvikling på bakken. En lærdom som for øvrig etter hvert ble klarere og klarere; den største effekten av luftmakt oppnås når den utføres i samvirke med andre.

Under operasjon allied force i 99 over tidligere Jugoslavia og Kosovo så var det nok en gang teorien om bruk av luftmakt for å endre en motstanders atferd som dominerte. Hvorfor ikke dette virket særlig bra har blitt mye diskutert i ettertid. En gradvis bruk av luftmakt, feil tyngdepunkt og det at man tidlig signaliserte at luft skulle gjøre jobben alene, er brukt som forklaringer. Operasjonene over Kosovo ga nye utfordringer. Bekjempelse av mobile og godt kamuflerte mål, ofte i kombinasjon med dårlig vær, ga oss nye begrep som time-sensitiv targetting, swing-rolle og behov for bomber som kunne leveres nøyaktig i dårlig vær.

Etter en periode med håndhevelse av flyforbudssoner i Irak og på Balkan, kom så 11 sep og plutselig ble det viktig med Homeland Defence og fly på beredskap. I Norge ble kampfly raskt deployert til rygge og sola for å dekke dette behovet.

I operasjonene i Afghanistan var det nye utfordringer; kampfly til bekjempelse av terrorister. Det var samarbeid med spesialstyrker, nærstøtte, bekjempelse av mindre grupperinger som var i hyppig bevegelse. Igjen så vi behovet for å kunne bekjempe viktige, raskt oppdukkende mål.

Vi fikk så krig 2 i Irak, som ble en fellesoperasjon hvor man benyttet prinsippene for effekt - og nettverksbaserte operasjoner i et nært samspill mellom bakke- og luftstyrker.

Ser vi på hva som skjer i dag i Afghanistan og Irak, så er hensikten stabilisering og oppbygging. I takt med dette har også bruken av kampflyene endret seg. Vi ser flyene brukt til patruljering, eskorte av bakkestyrker under forflytning, nærstøtte inne i byer, overvåking og rekognosering. Vi har ferske eksempler på show of force fra Afghanistan. Fleksibiliteten er stor, noe som bekreftes av et eksempel fra Irak:

F-15E er i utgangspunktet et fly til levering av mål på dypet – typiske interdikt mål. Det skulle fly fort og lavt og levere våpen presist i all slags vær og mørke. I Irak måtte de amerikanske

F15E-flygerne raskt konvertere til nærstøtteoperasjoner, inkludert nærstøtte inne i byer. Store deler av tiden fløy de visuelt bevæpnet rekognosering langs veiene.

Hvilken lærdom kan vi så ta med oss fra dette? For det første at veldig få konflikter er like, hver trenger en individuell behandling. For det andre bekreftes oppfatningen av at konfliktbildet er uforutsigbart.

For det tredje er det ingen tvil om at kampfly er veldig fleksible og tilpasningsdyktige. For det fjerde forteller F15E-eksemplet oss noe om verdien av å være godt trent. Skal man konvertere til nye roller i en kampsoner, da må det ligge en betydelig grunnkompetanse i bunn.

4 Sikkerhetspolitiske utfordringer og konsekvenser forutsetninger for forsvarets utforming

Når man skal besvare spørsmålet om Norges behov for kampfly berøres særlig to forhold: Norges fremtidige sikkerhetspolitiske utfordringer - og forsvarets eventuelle funksjon i forhold til dette. Kampflyspørsmålet må således betraktes ut fra de oppgaver forsvaret skal løse og de kapasitetsmessige konsekvenser og prioriteringer dette medfører.

I det strategiske konsept for forsvaret "styrke og relevans", heter det at vi lever i en tid preget av endring og at retningen i de endringstrekk vi ser er uvisst og trusselbildet er diffust. Dog er det noen konkrete utviklingstrekk vi kan bygge på for å si noe om fremtiden.

I forhold til den kalde krigen er vi i dag tilbake til hva vi kan kalle en normalsituasjon, preget av mer dynamikk, med flere aktører som på hver sin måte prøver å fremme sine interesser. Vi ser også nye typer allianser og samarbeidsordninger.

Globaliseringen er forårsaket av politiske, økonomiske og teknologiske krefter som medfører integrering og gir mange positive muligheter – men samtidig kan det bety fragmentering og uro. En konsekvens av globaliseringen er at konflikter kan få påvirkning på områder som ligger langt unna geografisk.

En positiv endring er at land som tidligere stod mot hverandre, i dag er involvert i et sikkerhetspolitisk og økonomisk fellesskap og at sannsynligheten for eksistensielle kriger dermed anses å være svært liten.

Vi ser også at økonomi som maktfaktor i forholdet mellom stater har fått økt relativ betydning. Det betyr at stater i enda sterkere grad enn før vil være opptatt av forhold som kan påvirke ens økonomiske utvikling.

Dette betyr allikevel ikke at militær størrelse og makt er uvesentlig i forholdet mellom stater. Det er flere eksempler på at stater bygger opp sin militære makt - gjerne som en følge av positiv økonomisk utvikling. Derfor vil det fremdeles være viktig hvordan man håndterer sitt forsvar.

For Norge er de sikkerhetspolitiske utfordringene først og fremst knyttet til to dimensjoner: **våre nærområder og den globale dimensjon.**

Nærområdeutfordringen dreier seg særlig om vår strategiske beliggenhet og det faktum at vi er en liten nasjon som forvalter betydelige naturressurser. Særlig energiresursene, både de som utnyttes, men ikke minst de uutnyttede, har strategisk betydning også for andre

stater.

Aktørene som opptrer i området har gjerne motstridende interesser, og grenser og territoriell overhøyhet er omdiskutert. Selv om vi må forutsette at eventuelle motsetninger vil bli forsøkt løst via fredelige midler, kan vi ikke utelukke at situasjoner kan oppstå hvor bruk av militær makt kan være aktuelt.

For eksempel som et middel for å utøve politisk press.

Vårt sikkerhetspolitiske handlingsrom påvirkes særlig av tre aktører, Russland, USA og EU. Innenfor denne triangelen er det viktig at vi balanserer forholdene mellom aktørene og medvirker til at forholdene utvikler seg innenfor en multilateral ramme. I den forbindelse er Norges sikkerhet helt avhengig av allianser. Å bidra til "limet" i NATO er derfor en viktig del av norsk sikkerhetspolitikk.

Vi må også være forberedt på at internasjonal terrorisme ikke kjenner noen grenser. Norge er en internasjonal aktør og en konsekvens av globaliseringen og den teknologiske utviklingen er at også vi kan bli mål for terrorister.

Når det gjelder **den globale dimensjonen** kan både internasjonal terrorisme og forskjellige typer regionale og lokale konflikter gi direkte eller indirekte virkninger i våre områder. Det er derfor i vår interesse å bidra til stabilitet og fredelig utvikling også i områder som ligger geografisk langt unna. Samtidig er det viktig for norsk sikkerhetspolitikk at vi støtter opp under arbeidet for sikkerhetsordninger i en global sammenheng. Støtte til FN og andre sikkerhetsorganisasjoner er derfor sentralt.

Vi har også felles interesser med våre allierte i å redusere eller motvirke globale trusler. For å kunne løse oppgaver i sammen og for at vi skal kunne yte innflytelse i felles fora, må forsvaret være relevant. Dette har konsekvenser for både kapasiteter og kompetanse.

Disse sikkerhetspolitiske utfordringene har konsekvenser for utformingen av forsvaret og reaksjonsevne, mobilitet og presisjon er stikkord for forsvarets fremtidige struktur. Flexibilitet til å løse mange oppgaver både nasjonalt og internasjonalt er en konsekvens av et uklart trusselbilde og rask omskiftelighet i det sikkerhetspolitiske landskapet.

Effektiv informasjonsinnsamling, rask reaksjon og målrettede presise tiltak er nødvendig for å følge og eventuelt hindre negativ situasjonsutvikling. Militær makt må være på rett plass, til rett tid, med rett effekt - og bruk av teknologi er en kosteffektiv måte å imøtekomme dette på. Komponentene må ha en allsidighet som muliggjør flere forskjellige type roller og oppgaveløsninger. Disse bør være compatible i et nettverk hvor både forskjellige forsvargreners komponenter og allierte stridskrefter kan integreres.

Nasjonal råderett over et sett effektive flerbruks kjernekapasiteter innenfor spekteret av "militær makt" må til for å sikre troverdig suverenitetshevdelse og myndighetsutøvelse, samt bidra til å gi et nødvendig politisk handlingsrom i en krisesituasjon. En begrenset evne til selvstendig krisehåndtering er viktig der Norge av gitte årsaker ikke ønsker innblanding av andre, eller ved at våre allierte enten ikke vil pga motstridende interesser - eller ikke har mulighet pga manglende kapasitet.

Kapasitetene må kunne inngå i allierte styrkestrukturer og kunne ha relevans i operasjoner både i Norge og i utlandet. Hjemme kan dette skje dersom situasjonen utvikles i et slikt omfang at en lokal konflikt ikke lenger er håndterlig alene – eller ved at den av andre grunner tiltrekker seg internasjonal oppmerksomhet.

Utenlands vil dette demonstrere vilje til å ta på seg allierte forpliktelser og være med på å gi Norge innflytelse og oppmerksomhet internasjonalt. Interoperabilitet er et stikkord for både de enkeltkapasiteter og for det kompetansenivå som ligger i den militære organisasjonen.

Bekjempelse av terrorisme er normalt definert innenfor grensesnittet til politiet. Allikevel kan militære ressurser bli satt inn for å støtte politiet. De flerbrukskapasitetene forsvaret besitter vil også være velegnet i slike sammenhenger.

5 Kampflyets betydning

Hvilken plass har så kampflyet i dette bildet?

Mitt utgangspunkt er at kampflyet har egenskaper som er relevante i enhver forsvarsstruktur. Dette baserer seg på utnyttelsen av de fortrinn som ligger i luftmaktens grunnleggende egenskaper, nemlig høyde, hastighet og rekkevidde, eller H2R som vi liker å uttrykke det. Høyde kombinert med avanserte sensorsystemer gir uovertruffent overblikk. Hastighet og rekkevidde gir mulighet til å oppnå ønsket effekt til rett tid på rett sted uavhengig av geografi. Kombinasjonen av disse grunnleggende egenskapene gir til sammen relative fordeler som mobilitet, reaksjonsevne, fleksibilitet og allsidighet.

Kampflyets hovedbidrag til nasjonal sikkerhet og fellesoperasjoner er:

- Evne til kontroll i luften
- Evne til informasjonsinnsamling og beslutningstaking
- Evne til presisjonslevering av ildkraft

Kontroll av luftrommet er den suverent viktigste oppgaven for nasjonal luftmakt. Kontroll i luften er luftmaktens primære kjernekapasitet og viktigste leveranse til fellesoperasjoner og samfunnssikkerhet. For en motstander vil også utnyttelse av luftrommet være et meget kosteffektivt militært virkemiddel for å oppnå politiske målsettinger.

Kontroll i luften er både et middel og et mål i seg selv. Evne til kontroll i luften er en forutsetning for å sikre handlefrihet for egne styrkers operasjoner. Samtidig krever nye sikkerhetsutfordringer økt fokus på beskyttelse av styrker, territorium, befolkning og infrastruktur fra alle typer trusler ført gjennom lufta.

I sammen med et effektivt luftkommando og kontrollsystem, og moderne luftvernsystemer, er kampfly den desidert viktigste kapasiteten for kontroll av aktiviteter i vårt luftrom.

Endrede sikkerhetsutfordringer og utvikling mot nettverksbasering tilsier økt betydning av overvåking, måloppdagelse, målfølgning og rekognosering med økt krav til presisjon i tid og rom. Moderne kampfly kan med sine informasjonssystemer og sensorer spille en avgjørende rolle i kampen om informasjonsoverlegenhet.

Kampfly vil være de mest fleksible og anvendbare kapasitetene for å levere presisjonslevert ild basert på kampflyenes grunnleggende egenskaper H2R. Kombinasjonen av kampflyets sensorer, ulike typer presisjonsvåpen og beslutningstaker om bord, gjør kampflyet til et anvendbart politisk og militært virkemiddel. Man kan utøve betydelig og kontrollerbart press på en motpart fra en relativt sikker avstand uten at det nødvendigvis fører til en dramatisk økning i spenningsnivået.

Kampfly vil kunne delta i hele spekteret av både offensive og defensive operasjoner, fra begrenset levert effekt i den ene enden av konfliktskalaen, til en full bidragsyter under

krigsforhold i den andre enden. Det kan være avskjæring og bekjempning av lufttrusler eller bekjempelse av overflatemål – enten disse fremstår som strategisk infrastruktur eller gjennom støtte av egne styrker på overflaten.

Kampflyene kan utføre militære handlinger som kan ha direkte operasjonell og strategisk effekt. Kampflyene kan få tilgang til målgrupper som ikke kan overvåkes eller angripes med andre midler. Det betyr at mål av stor strategisk verdi er innenfor maktutøverens rekkevidde. Dette kan oppnås gjennom selvstendige handlinger eller ved samvirke mellom flere forsvarsgreners styrkekomponenter.

Kampflyenes tilstedeværelse signaliserer evne og vilje til å forsvare norsk territorium og samfunnssikkerhet. Skulle avskrekkingen ikke være tilstrekkelig, kan de anvendes for å håndheve norsk suverenitet og interesser ved å håndtere ulike episoder om nødvendig ved bruk av makt. Som suverenitetshevder og myndighetsutøver vil kampfly kunne være på kort beredskap på bakken eller i luften for avskjæring eller markering over bakke, og/eller sjøområder.

Kampfly er et egnet virkemiddel for gradert demonstrasjon av militærmakt i politisk øyemed. Anvendeligheten fremgår i alle faser ved utførelse av fredsopprettende operasjoner – fra militær intervensjon til sikring /beskyttelse av fredsbyggende aktivitet.

Som vi har sett i alle større konfliktene siden den kalde krigen er kampflyene anvendbare som del av flernasjonale operasjoner og fleksibiliteten tilsier at kampflyene kan løse et utall av oppgaver etter som situasjonen tilsier det. Operasjonene i Afghanistan viser hvordan kampfly kan bidra til økt sikkerhet for bakkestyrkene i et område av stor utstrekning og med manglende infrastruktur. Nok engang viser det anvendeligheten av kampflyene som i bunn og grunn er fundert på de tidligere nevnte grunnleggende egenskapene til luftmakt.

6 Et forsvar uten kampfly

Et norsk forsvar uten kampfly gjør det tilnærmet uinteressant hva slags styrker og kapasiteter det norske forsvaret ellers måtte ha. Et forsvar uten kampfly vil være i så stor ubalanse at det nuller ut verdien av andre materiellanskaffelser.

En struktur uten kampfly vil være ute av stand til å drive selvstendig suverenitetsutøvelse og krisehåndtering i norsk –og tilstøtende internasjonalt luftrom. Et bortfall av evnen til å møte politiske og militære utfordringer fra en annen stats side, nettopp ved krenkelser av luftrom er betenkelig. Manglende evne til å etablere akseptabel grad av kontroll i luften vil sette bakke – og overflatestyrkers handlefrihet i en klemme.

Alternative strukturelementer kan gi en akseptabel ytelse innenfor flere av de oppdragene som i et tidsom er tiltenkt kampfly. Orion-flyene har eksempelvis muligheter som kan utnyttes videre. Imidlertid er det ikke mulig å finne alternativer som kan gjennomføre luft-til-luft oppdrag. Heller ikke finnes alternative løsninger i dag, med evne til å løse flere typer oppgaver – nær sagt samtidig.

For ubemannede kampfly og områdedekkende luftvernsystemer er det teknologiske utfordringer som ikke kan forventes løst innen den eksisterende kampflyflåte faller for aldersgrensen. Ubemannede løsninger har utvilsomt en del åpenbare fordeler; muligheten for å utføre høyrisikooperasjoner uten fare for tap av menneskeliv er vel den største. Men

nettopp det at de er ubemannede gir også en stor ulempe: man fjerner beslutningstakerens nærhet til operasjonene. Erfaringene har også vist at kostnadmessig gir heller ikke ubemannede løsninger den fordel som var forventet.

En struktur uten kampfly vil også bety at vi mister vår kompetanse både når det gjelder utøvelse og ledelse av kampflyoperasjoner. I de situasjoner hvor en kampflykapasitet vil være nødvendig, vil vi i så fall være prisgitt både andre lands kampflystyrker, og deres ledelse.

7 Nye kampfly og nye muligheter

Ser vi så på nye kampfly så må vi forvente at de vil gi nye muligheter, først og fremst knyttet til teknologiforbedringer, som igjen vil medføre nye konsepter, operativt og logistisk.

De største operative kapasitetsforbedringene knytter seg til avanserte sensorer og lavsignatur eller stealth som det også kalles.

Nye kampfly vil være utstyrt med flere og mer avanserte sensorer enn de vi har i dag. Det dreier seg om ny radar, forskjellige typer elektrooptiske og infrarøde sensorer, samt sensorer for innsamling av elektromagnetisk utstråling. Informasjon fra alle disse sensorene vil bli knyttet sammen og vil bidra til å presentere et situasjonsbilde av en helt annen karakter enn i dag. Situasjonsbildet vil øke flygerens evne til å ta riktige beslutninger, samtidig som informasjonen vil bidra til et bedre situasjonsbilde hos alle de andre deltakerne i det nettverksbaserte forsvaret. Kampflyets rolle som informasjonsinnsamler blir derfor kraftig forbedret, noe som vil gi nye muligheter i alle aspekter av operasjonene.

De nye sensorene vil øke effektiviteten både mot luft- og bakkemål. Eksempelvis vil det øke evnen til å oppdage og identifisere bakkemål. Dette kombinert med nye våpen vil redusere faren for feilbombing.

Sensorene vil også sette flyet i stand til å løse nye oppgaver. Radaren, i kombinasjon med elektronisk innsamling, vil kunne sette flyet i stand til elektronisk krigføring på en helt annen måte enn i dag. Der man før trengte eskorte-fly, kan flyet løse disse oppgavene selv.

Lavsignatur er først og fremst knyttet til flyets evne til overlevelse. Stealth gjør at man kan komme nærmere en motstander uten å bli oppdaget. Dette vil gi en taktisk fordel og man kan i større grad engasjere mål som er forsvart av høytrusselsystemer. Hvis vi ser på tidligere konflikter så har fordelene ved stealth særlig kommet til syne i en åpningsfase av en konflikt. Lavsignatur må også antas å gi en fordel i et operasjonsteater med diffuse skillelinjer mellom venn og fiende. Anskaffelse av fly med lavsignatur vil altså kunne gi oss muligheten til å delta i de mest kompliserte operasjonene; vi kan gjerne kalle det "første bølge".

En usikkerhet rundt stealth er hvor lang tid det tar før det er utarbeidet gode mottiltak. Det er rimelig å anta at effekten av stealth vil avta over tid. På den annen side ser vi at amerikanerne fortsatt satser på stealth og det er vanskelig å tenke seg at fordelene av lav radarsignatur vil bli nullet ut.

På logistikksiden vil et nytt fly først og fremst bety mye større tilgjengelighet enn den vi har i dag. I dag er godt under halvparten av F16-flåten tilgjengelig for flyging hver dag, mye av dette grunnet strukturproblemer. Med nye fly følger også nye logistikkonsepter, både som følge av ny teknologi, men også som følge av nye markedsmessige muligheter. Sannsynligvis vil vi få færre nivåer for vedlikehold og vi vil få sentralisert vedlikehold via et internasjonalt samarbeid. Når det gjelder videre utvikling av flyet så baserer nye fly seg på såkalt åpen arkitektur, noe som åpner for et "plug and play" konsept. Da kan delsystemer skiftes ut uavhengig av andre delsystemer.

Alt i alt må vi forvente at et nytt kampfly vil gi en betydelig operativ kapasitetsøkning og kostnadseffektive logistikk-løsninger.

8 Prosessbeskrivelse; ” prosjekt nye kampfly”

Våre f-16 kampfly vil i løpet av det neste tiåret nærme seg slutten av sin operative levetid. Dette er knyttet til slitasje i skrog og flystruktur, samt uvisshet om oppdateringer fra produsentenes side kan påregnes ettersom nye flytyper blir produsert for markedet.

Våre politikere har besluttet at forsvaret skal forberede anskaffelsen av nye kampfly og Norge skal delta i utviklingsfasen av JSF og i et industrielt samarbeide i forbindelse med eurofighter. Forsvaret skal dessuten følge utviklingen av Rafale, Jas-Gripen og eventuelt andre kandidater. Utover dette skal Norge søke å bidra til å etablere industrisamarbeid med de respektive partnerlandene i JSF og eurofighter prosjektene.

Forsvardepartementet er ansvarlig for materiellanskaffelser og leder denne prosessen. Luftforsvaret, de andre forsvarsgrenene, flo og ffi har bidratt til at grunnlagsdokumentet for anskaffelsen, ”konseptuell løsning” ble ferdigstilt høsten 2005. Denne er nå under ekstern kvalitetssikring på oppdrag fra forsvarsdepartementet og finansdepartementet.

Forsvaret er i slutten av konseptfasen av prosjekt 7600 – fremtidig kampflykapasitet. En beslutning knyttet til fremskaffelsesløsning er forventet tatt i 2008. Valg av kandidater er forventet tatt 2010. Antallsanalyser og kandidatvurdering skal gjennomføres ved ffi i løpet av sommeren 2006. Dersom det blir vedtatt anskaffelse av nye kampfly, påregnes disse å komme til Norge fra 2015 og utover.

Den eksisterende kampflystrukturen har en teknologisk levetid frem til 2015-2020.

Operasjoner med F-16 utover 2010 vil øke driftskostnadene og høyne usikkerhetsfaktorer med hensyn til å oppnå tilstrekkelig flytilgjengelighet for trening. Operativt og driftsmessig er det derfor ønskelig at beslutninger om erstatning av f-16 strukturen blir tatt så tidlig at nye fly kan komme til Norge fra 2016 og utover.

9 Betydning av valg av kandidat / kandidatbeskrivelse

Som nevnt befinner vi oss i den fasen som beskriver det konseptuelle vedrørende kampflyfremskaffelsen. Dette innebærer at en avklaring og definisjon av behov skal formuleres. I tillegg brukes ressurser på å analysere alternative løsninger.

Prinsipielt sett skal ikke kandidatvurdering være en del av denne diskusjonen. Men vi er nødt til å håndtere dette som en parallell prosess, da vi har engasjert oss til dels betydelig i både jsf og eurofighterprosjektene. Dermed sjonglerer vi i realiteten med to faser av fremskaffelsesprosessen samtidig – både konseptfasen og definisjonsfasen.

De fire kandidatene som vi forholder oss til, tilfredsstillende i utgangspunkt i all vesentlighet overordnede militære krav og spesifikasjoner. Kandidatene er multirollekampfly. Det vil si at de har kapasitet til å benyttes i de fleste av de aktuelle oppgavene jeg beskrev tidligere. Likevel representerer de så langt fire veldig forskjellige total-løsninger.

Et aspekt ved dette er at utover de rent operative egenskapene, vil de ha både økonomisk og sikkerhetspolitisk betydning. Når man velger et fly fra en bestemt produsent, vil det innebære

et forpliktende samarbeid mellom tilbyder og kjøper i mange år. Dette har vi sett i forhold til produsenten som står bak F-16.

Forholdet mellom Norge, USA og de andre europeiske F-16-landene, har blant annet på grunn av denne plattformen forsterket de bånd som finnes til vår fremste allierte - og har også muliggjort de oppgraderingsprogrammer, som vi har sett gjennom hele programmets levetid. At Norge anskaffet f-16 på samme tid som en rekke europeiske Nato-land har lagt en forutsetning for at vi i dag kan stille en europeisk luftving bestående av F-16 bidrag fra Norge, Danmark, Nederland og Belgia. Denne vingen er meldt inn i NRF-7 og gir en rekke operative og logistiske fordeler.

Gjennom anskaffelse av nye kampfly skaffer man seg samtidig alliansepartnere og man velger industripartnere. På denne måten veves de sikkerhetspolitiske interesser og de økonomiske/næringsmessige interesser sammen i en eventuell beslutning. Dette er fortrinnsvis et politisk domene, men forsvaret skal fremlegge militærfaglige råd, og de berører faktisk både spørsmål om flytype, forutsigbarhet og troverdighet i forhold til fremtidige leveranser hos produsent. De berører følgelig allianseaspekter, gjennom de rent sikkerhetspolitiske og næringsmessige interesser.

La oss ikke glemme at det primære mål for forsvaret i prosessen er å få på plass en arvtaker etter F-16 når denne når slutten på sin levetid i perioden 2015-2020. Det er mange faktorer som skal vurderes. La meg nevne noen av de militærfaglige.

- Samarbeidsforhold: jeg har fremhevet behovet for samarbeide internasjonalt for å sikre et best mulig produkt for fremtiden. Et viktig forhold for internasjonalt samarbeid, er at de vi ønsker å samarbeide med har tilsvarende ønske om å samarbeide med oss. Det må derfor herske et samarbeidsklima som alle parter vil kunne akseptere – også med tanke på oppnå samling og størst mulig konsensus på den politiske hjemmebane. Valget må utover de rent militære betraktninger også kunne være "spiselig" både sikkerhetspolitisk og industripolitisk.
- Leveransesikkerhet: en avtale om kjøp vil forplikte, som jeg har vært inne på, produsent og mottaker i et langsiktig perspektiv. Vi må forvente sikkerhetspolitiske og teknologiske endringer også i tiden som kommer. Dette vil medføre behov for oppdateringer og moderniseringer på lik linje med de som F-16 har blitt utsatt for de siste årene. Det er viktig at produsent og samarbeidspartnere har evne og vilje til å kunne gjennomføre dette.
- Nasjonal kontroll: kampfly fremstår som kanskje den fremste nasjonale militære kapasitet. I forhold til våre sikkerhetspolitiske utfordringer er det viktig at en kampflyressurs gir oss handlingsfrihet – og ikke pålegger oss begrensninger overfor andre stater og aktører. Et fremtidig kjøp av fly må derfor ikke binde oss til samarbeid både operasjonelt og økonomisk i strid med overordnede sikkerhetspolitiske mål.
- Nasjonal og internasjonal interoperabilitet: fremtidige kampfly må kunne integreres sammen med bestående komponenter i luftforsvaret, andre forsvarsgrener, samt med et bredt utvalg av komponenter tilhørende de som forefinnes hos våre primære alliansepartnere.
- Flyene må kunne leveres med de basisegenskapene som kreves. Disse egenskapene må være fundert på de ambisjoner forsvaret skal strekke seg etter gitt de overordnede politiske mål. I denne diskusjonen vil eksempelvis rolleavklaring komme frem. Dette spørsmålet henger også sammen med pris og antall. Dersom kapasiteten i et plattformalternativ foreskriver en viss mengde fly for ønsket oppdrags effekt, mens et annet

alternativ utleder en annen mengde fly for å oppnå det samme resultat, er dette selvsagt viktig.

- Nettverksbasert forsvar som operasjonskonsept er målgivende for transformasjonen av forsvaret. Evne til informasjonsinnhenting og formidling, samt presisjonsengasjement med våpen tilsier at sensor-, effektor- og beslutningstaker-funksjonene i en fremtidig kampflyplattform er sentrale kriterier.
- Kampflysystemet må også kunne forsvares gjennom en kostnadsvurdering basert på både anskaffelses- og levetidskostnadene. Herunder nevnes eventuell utnyttelse av utviklingspotensialet i fremtiden. Den engangskostnaden som følger av selve anskaffelsen er derfor bare en del av totalkostnadene, mens sistnevnte avhenger av produsentens evne til å levere og de samarbeidsforhold som eksisterer mellom tilbyder og kunde.

10 Kort kandidatbeskrivelse

La meg så bruke litt tid på en beskrivelse av kandidatene. Det er jo gjerne slik at virkelig fart i slike debatter får vi ikke før vi kommer inn på sammenligninger mellom kandidatene. Husk samtidig på at noe av det viktigste vi gjør etter hvert som prosjektet skrider frem er å redusere usikkerhet. Dette gjør vi blant annet ved å bygge opp informasjon og kompetanse til å ta et valg. Jeg kan forsikre dere om at vi stadig vet mer, men det vil nok fremdeles gå noen tid før vi kan trekke de første konklusjoner.

11 Eurofighter

Eurofighter er et to-motors deltvinget jagerfly. Flyet har en tradisjonell konstruksjon som i utgangspunktet er optimalisert for kontraluftrollen. Flyet vil ha en stor sensorpakke og konstruksjonen gjør at flyet er meget manøvrerbart, har høy topphastighet, lav landingshastighet og kan ta stor nyttelast.

Eurofighter er satt i produksjon og det skal videreutvikles gjennom såkalte tranches. Målsettingen er å oppdatere flyet med jevne mellomrom fram til et kapabelt multirollefly. Dette gjør det mulig å erstatte hele F-16 strukturen med en multirolle versjon av eurofighter innen tidlig i tidsrommet 2015-2020.

12 JSF

JSF er en nyere konstruksjon enn de andre kandidatene. Det er et multirollefly optimalisert for antioverflaterollen, og baserer seg blant annet på lav signatur for overlevelse og effektiv gjennomføring av pålagte oppdrag. Flyet har også gode kontraluftegenskaper, med aerodynamiske ytelser på samme nivå som F-16.

JSF har satt store krav til målidentifisering, målklassifisering og leveringsnøyaktighet. Flyet har en integrert nettverkssentriske pakke som omfatter sensorer, samband/link og våpensystemer. JSF er utformet som en sentral brikke i et nettverksbasert konsept.

JSF settes i begrenset produksjon fra 2008, og med full produksjon fra 2014. Det vil således være mulig å erstatte hele F-16 strukturen innen denne når slutten på sin levetid.

13 Rafale

Den neste kandidaten er det franske Rafale som er deres satsning på et fremtidig multirolle fly. Rafale fløy første gang i 1998. Flere versjoner er produsert eller under produksjon. Rafale C er under kontrakt og forventes levert til det franske flyvåpen i 2007. Denne versjonen vil være fullt ut multirollekapabel – og er dermed den mest aktuelle versjonen for Norge.

14 Gripen

Det siste alternativet er JAS-39 Gripen som er et multirollefly, hvor fremtidige versjoner vil være fullt ut NATO kompatible, samt ha muligheter for lufttanking. Dette vil til en viss grad kunne kompensere for et av ankepunktene mot Gripen, nemlig relativt kort rekkevidde. Svenskene har alltid vært langt fremme når det gjelder nettverksbaserte systemer og en kan forvente at aktuelle versjoner for oss kan leveres med avanserte sensorer og linksystemer.

15 Industriaspektet

Det er forsvarsdepartementet som er ansvarlig for å ivareta forsvarsindustriens interesser, og forsvaret skal i teorien ikke blande seg inn i dette. Det er helt sikkert delte meninger om i hvilken grad forsvaret skal engasjere seg i forhold til egen industri. Det vi ser er at mange andre lands forsvar jobber tett mot egen industri og på mange måter baner vei for sin nasjonale industri i konkurransen om leveranser.

Uten å ta stilling til det spørsmålet her, så er det i hvert fall et faktum at en investering i nye kampfly vil legge beslag på en vesentlig del av investeringsmidlene i forsvaret i mange år fremover. Derfor er det også rimelig å forvente at norsk industri ønsker seg betydelige kontrakter tilknyttet dette prosjektet.

Erfaringen fra f-16 kjøpet har vist at Norge har fått stor avkastning fra investeringen, både hva angår inntekter, arbeidsplasser og teknologi. En investering i nye kampfly kan vise seg å gi tilsvarende, om ikke større effekter. Den norske industrien vil i fremtiden satse på kunnskapsintensiv og høyteknologisk produksjon. De avanserte systemene og komponentene kampflyplattformen er sammensatt av kan gi et potensiale for en slik utvikling.

Jeg oppfatter det slik at det er politisk ønskelig at norsk forsvarsindustri skal gis betingelser for å overleve i årene som kommer. Jeg finner det derfor naturlig at forsvaret i kampflyprosjektet spiller på lag med industrien.

16 Avslutning

Vi har i dag et kampflyvåpen som pga bevisste valg er et av verdens mest avanserte kampflysystemer. Dette bidrar hver dag til at vi har et tidsmessig forsvar for nasjonal sikkerhet og internasjonalt engasjement. Hvis vi skal opprettholde denne kvaliteten må Norge i løpet av de nærmeste årene ta viktige valg. Et slikt valg innebærer en vurdering av faktorer av sikkerhetspolitisk, industriell og militær art. Tilslutt må våre politikere ta en beslutning basert på en helhetlig vurdering av hva som er det beste for nasjonen.

På dette tidspunkt i prosessen mener jeg det viktigste spørsmålet vi kan diskutere er Norges behov for nye kampfly. Mitt foredrag i dag har hatt dette som hovedtema. Prosessen fortsetter nå fram mot en endelig anbefaling om type og antall. På nåværende tidspunkt er det mye oppmerksomhet mot den industrielle siden av prosjektet. Det har jeg all mulig forståelse for og fra forsvarets side vil vi støtte opp under en prosess hvor dette aspektet også blir tatt best mulig vare på.

Til slutt vil jeg si at en av forsvarets hovedutfordringer i dag er en aldrende flyflåte som en følge av tidligere tiders manglende evne til å ta beslutninger. Mitt håp er derfor at det i denne prosessen kan tas beslutninger i rett tid slik at våre kampfly kan bli erstattet før de når slutten av sin levetid.

Takk for oppmerksomheten.